

УДК 340.12(043.2)

Макушев П.В., д.ю.н., професор,
Дніпровський гуманітарний університет, м. Дніпро, Україна

ПОЗИТИВІСТСЬКА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВА У ПРАЦЯХ М.І. ПАЛІЄНКА ТА Ф.В. ТАРАНОВСЬКОГО

Формування національної правової системи завжди пов'язане з правовою історією, що складалася довготривалий час на тій чи іншій території. Це, в свою чергу, викликає потребу вивчення методологічних поглядів визнаних вчених-правознавців, що досліджували історію формування права у визначеній країні. До кола таких вчених в Україні можна віднести Ф. В. Тарановського і М. І. Палієнка, яких вважають представниками позитивістської правової школи, що мала широке визнання в колі українських науковців кінця XIX – початку XX сторіччя.

У другій половині XIX століття в історико-правових дослідженнях російських та українських вчених на зміну гегельянству приходить нова філософська парадигма – позитивізм, який розглядає єдність методів дослідження в соціальних і природних науках, визнає еволюціонізм в розвитку людського суспільства, системно розглядає причини і стадії розвитку соціуму. У багатьох наукових центрах Російської імперії виникають наукові школи, що вивчають залежність і взаємовплив держави і права. «Для усунення професійної вузькості і викорінювання переживань «антиісторизму», що підтримувалися догматикою, потрібен був юрист чистої крові, який перевершив би всю догматичну премудрість, розкрив би убожество «юриспруденції понять» і потім вивів би правознавство на більш широку арену соціального вивчення права. Таким реформатором виявився Р. Ієрінг, який увібрав в себе поширені в науковій сфері емпіричну і соціологічну точки зору і, за її допомогою, відновив правознавство» [1, с. 5], – писав Ф. В. Тарановський, відмічаючи значення позитивізму і представників цього напрямку в подальшому розвитку вчення про право.

У своїй роботі «М. М. Ковалевський, як історик права» Ф. В. Тарановський відзначає видатну роль М.М. Ковалевського в розвитку соціологічного напрямку позитивістської парадигми в загальній теорії права і держави. Зокрема, вчений наголошував на тому, що М. М. Ковалевський слідував зразкам, даних порівняльними мовознавцями, фольклористами, дослідниками первісної культури, істориками релігій та установ, економістами нової школи, і дивився на історичне вивчення права як на придбання матеріалу для створення абстрактної науки про суспільство, тобто соціології. Позитивна філософія надала М. М. Ковалевському два регулятивних положення для його історико-юридичних досліджень, а саме – принцип consensus'a суспільних

явищ і порівняльний метод їх вивчення» [1, с. 9].

Як відомо, позитивізм розробив концепцію, відповідно до якої методи дослідження, що застосовуються в природознавстві, можна використовувати при проведенні суспільно-соціальних досліджень. Таке поєднання методологій призвело до появи соціології як прикладної науки.

Методологічні підходи до дефініцій «право» і «держава» надали деяким авторам можливість відносити погляди М.І. Палієнка і Ф.В. Тарановського до юридичного позитивізму, що викликає деякі непорозуміння, бо, можливо, на початку своєї наукової діяльності вони і тяжіли до догматичного методу дослідження, але еволюціонували в напрямку соціологічного позитивізму. Це положення, викладене В. І. Тимошенко не викликає сумніву [2, с. 352]. У своїй роботі «Нормативний характер права та його відмінні ознаки. До питання про позитивізм у праві» М.І. Палієнко відзначав: «Як і всі етичні норми право є своєрідними правилами, що визначають обов'язковий порядок людських відносин. Оскільки відома норма або правило обов'язкового, що визначає поведінку особистості, є індивідуальним уявленням або переконанням, ми кажемо про внутрішню (інтуїтивну), суб'єктивну норму, оскільки ж норма обов'язкового надається ззовні, тобто обов'язковий порядок відносин особистості визначається правилами чи нормами, що виходять від інших особистостей, суспільної групи або організованої суспільної влади, така норма виявляється об'єктивною, зовнішньою нормою обов'язкового» [2, с. 355-356].

Ф.В. Тарановський не надав загального визначення права. У складі поняття права він виділяв два елементи: 1) відображення у його змісті співвідношення суспільних сил, що історично змінюються, і визначають суспільні цілі та шляхи їх досягнення; 2) незмінна з формальної сторони нормативна дія права на індивідів, учасників об'єднаної визначеним правом спільноти.

Проте, у своїх визначеннях Ф.В. Тарановський більше тяжіє до соціологічного позитивізму: «Право не лише переживається у свідомості індивіда, а й об'єктивно діє у соціальному середовищі. Об'єктивна дія відображається одночасно у психіці обох учасників відносин, що регулюється юридичною нормою. На одній стороні усвідомлюється свій обов'язок і чуже домагання, на іншій – усвідомлення свого домагання і чужого обов'язку. Виконання веління юридичної норми наступає тільки при повній відповідності вказаних психічних переживань на обох сторонах і при встановленні єдності нормативного критерію... Психологічне і соціологічне вивчення права не виключають один одного, а, навпаки, взаємно доповнюють. Отримане шляхом психологічного аналізу з'ясування своєрідного нормативного впливу права на індивідуальну волю матиме для нас повний і більш глибокий зміст, якщо ми встановимо зв'язок його з фактами суспільного життя» [3, с. 79].

Тож, треба відзначити, що обидва науковці визначають право як складне суспільне явище, що потребує розгляду внутрішньої і зовнішньої сторони права: як уявлення особистості (внутрішня складова) і як вимог, що виставляються до особистості з боку суспільства – обов’язкова поведінка. Це свідчить про їх тяжіння до положень соціологічного позитивізму. Щодо Ф. В. Тарановського, то його погляди еволюціонували від догматичного методу дослідження історико-правових явищ до плюралістичного підходу у вивченні права.

Література

1. Тарановский Ф.В. М.М. Ковалевский, как историк права // Вестник Гражданского Права. – 1916. – №13. – С. 5-17.
2. Антологія української юридичної думки. В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. Том 1: Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права / Упорядники В.Д. Бабкін, І.Б. Усенко, Н.М. Пархоменко. – К.: Видавничий дім «Юридична книга», 2002. – 568 с.
3. Тарановский Ф.В. Учебник энциклопедии права / Ф. В. Тарановский. – Юрьев: Типография К. Маттисена, 1917. – 534 с.

УДК 340(043.2)

Матвійчук А. В., д.філос.н., доцент,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем’янчука», м. Рівне, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ РЕАЛЬНОСТІ ТА ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ

Принцип недоторканності приватного життя, що знайшов своє юридичне вираження у праві на приватність, пов’язаний з питаннями гуманізму, цінності особистості, гідності людини. Повага до приватного простору є індикатором ступеня розвитку суспільства. В контексті філософсько-правового виміру права на приватність необхідно вказати на те, що воно містить екзистенціальний зміст, бо співвідноситься із самим фактом існування людини, стосується особистої і, подекуди, інтимної сторони її буття.

У філософсько-правовій літературі можна з’ясувати, що останнім часом відбувається осмислення як необхідності приватності, так і проблем, пов’язаних з порушенням особистих кордонів. Маємо відзначити, що аналіз спеціальної літератури вказує на доволі значний спектр визначення, що є право на приватність. На думку багатьох англосаксонських і французьких авторів право на приватність є правом жити за власним бажанням, правом бути захищеним від публічності. Втім право на недоторканність приватного життя цим не обмежується. Воно